
Shrutisarasamuddharanam

శ్రుతిసారసముద్ధరణమ్

Document Information

Text title : Shrutisarasamuddharanam

File name : shrutisAra.itx

Category : vedanta, major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Totakacharya (Adi Sankaracharya's Disciple)

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Sunder Hattangadi

Description-comments : Totakacharya's work on Advaita

Latest update : January 23, 2016

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

శ్రుతిసారసముద్ధరణమ్

త్రైలోక్యనాథహరిమీడ్యముదారసత్త్వం
శక్తేస్తనూజతనయం పరమేష్ఠికల్పమ్ |
జీమూతముక్తవిమలామ్బరచారువర్ణం
వాసిష్ఠముగ్రతపసం ప్రణతోఽస్మి నిత్యమ్ || ౧||

సకలం మనసా క్రియయా జనితం
సమవేక్ష్య వినాశితయా తు జగత్ |
నిరవిద్యత కశ్చిదతో నిఖిలా-
దవినాశి కృతేన న లభ్యమితి || ౨||

ప్రతిపిత్సురసావవినాశి పదం
యతిధర్మరతో యతిమేవ గురుమ్ |
విదితాత్మసతత్త్వముపేత్య కవిం
ప్రణిపత్య నివేదితవాన్స్వమతమ్ || ౩||

భగవన్నుదధౌ మృతిజన్మజలే
సుఖదుఃఖఝషే పతితం వ్యథితమ్ |
కృపయా శరణాగతముద్ధర మా-
మనుశాఢ్యుపసన్నమనన్యగతిమ్ || ౪||

వినివర్త్య రతిం విషయే విషమాం
పరిముచ్య శరీరనిబద్ధమతిమ్ |
పరమాత్మపదే భవ నిత్యరతో
జహి మోహమయం భ్రమమాత్మమతేః || ౫||

విస్మజాన్నమయాదిషు పఞ్చాసు తా-
మహమస్మి మమేతి మతిం సతతమ్ |
దృశిరూపమనస్తమృతం విగుణం
హృదయస్థమవేహి సదాహమితి || ౬||

జలభేదకృతా బహుతేవ రవే -
 ర్ణఙ్గాదికృతా నభసోఽపి యథా ।
 మతిభేదకృతా తు తథా బహుతా
 తవ బుద్ధిదృశోఽవికృతస్య సదా ॥ ౭ ॥

దినకృత్ప్రభయా సదృశేన తదా
 జనధీచరితం సకలే స్వచితా ।
 విదితం భవతాఽవికృతేన సదా
 యత ఏవమతోఽసిత ఏవ సదా ॥ ౮ ॥

ఉపరాగమపేక్ష్య మతిర్విషయై-
 ర్విషయావధృతిం కురుతే తు యతః ।
 తత ఏవ మతేర్విదితావిదితా
 విషయాస్తు తతః పరిణామవతీ ॥ ౯ ॥

మతివృత్తయ ఆత్మచితా విదితాః
 సతతం హి యతోఽవికృతస్తు తతః ।
 యది చాత్మచితిః పరిణామవతీ
 మతయో విదితావిదితాః స్మరీమాః ॥ ౧౦ ॥

చరితం తు ధియః సకలం సతతం
 విదితం భవతా పరిశుద్ధచితా ।
 మతిభేదగుణో న హి తేఽస్తి తతో
 యత ఏవమతోఽసదృశస్తు ధియా ॥ ౧౧ ॥

విదితత్వమవిప్రతిపన్నతయా
 మతిషు ప్రగతం విషయేషు యథా ।
 యత ఏవమతః పరసంవిదితా
 విదితత్వత ఏవ యథా విషయాః ॥ ౧౨ ॥

పరసంవిదితాః సతతం హి యతో
 న విదుః స్వమమీ విషయాస్తు తతః ।
 మతయోఽపి తథా పరసంవిదితా
 న విదుః స్వమమూర్విషయాస్తు యథా ॥ ౧౩ ॥

విషయాకృతిసంస్థితీరేకవిధా

మనసస్తు సదా వ్యవహారవిధౌ ।
 ఆహమిత్యపి తద్విషయా త్వపరా
 మతివృత్తిరవజ్యులితాత్మచితా ॥ ౧౪ ॥

పురుషస్య తు ధర్మవదుద్భవతి
 స్వరసేన మతేః స్వగుణోఽపి యతః ।
 అత ఆత్మగుణం ప్రతియన్తి జనా
 మతివృత్తిమిమామహమిత్యబుధాః ॥ ౧౫ ॥

యది సా న భవేజ్జనమోహకరీ
 వ్యవహారమిమం న జనోఽనుభవేత్ ।
 విఫలశ్చ తదా విషయానుభవో
 జ్ఞగుణో న హి సేతి యదా విదితా ॥ ౧౬ ॥

ఉపలభ్యఘటాదినిభైవ భవే-
 న్మనసో యది సంస్థితరేకవిధా ।
 పురుషస్య చిత్తిశ్చ న విక్రియతే
 మతివృత్తిమపేక్ష్య ఘటాదినిభామ్ ॥ ౧౭ ॥

అవగన్త్రవగమ్యచిదాత్మధియో-
 రహమిత్యభిమానవిహీనతయా ।
 స్థితయోరభిమానపురఃసరకం
 వ్యవహారపథం న జనోఽవతరేత్ ॥ ౧౮ ॥

ఆహమీక్ష ఇతి ప్రథమం హి ధియా
 సువిచిన్త్య తతో విషయాభిముఖమ్ ।
 నయనం ప్రహీణోతి తథాన్యదపి
 శ్రవణాది వియత్ప్రముఖస్య గుణే ॥ ౧౯ ॥

అపహాయ న కశ్చిదహజ్కరణం
 వ్యవహారముపైతి కదాచిదపి ।
 ఉపపన్నతరా హి మతేస్తు తతో
 వ్యవహారపథం ప్రతి కారణతా ॥ ౨౦ ॥

చిత్తిశక్తిగుణః కిమహజ్కరణం
 కిము బుద్ధిగుణోఽథ భవేదుభయోః ।

ఇతి చిన్త్యమిదం మనసానలస్యై-
రుపపత్తిభిరాత్మహితం యతిభిః ॥ ౨౧॥

ఉపలభ్యమహజ్కరణం న భవే-
త్పురుషస్య గుణో యది తర్హి భవేత్ ।
గుణీరూపమథావయవం గుణీనో
న విహాయ గుణః పృథగస్తి యతః ॥ ౨౨॥

న గుణో గుణీని స్థితవాన్గుణీనా
విషయాక్రీయతే న చ తస్య గుణైః ।
న హి దేశకృతా న చ వస్తుకృతా
గుణీనోఽస్తి గుణస్య భిదా తు యతః ॥ ౨౩॥

న పరస్పరమగ్నిగుణోఽగ్నిగతో
విషయత్వముపైతి కదాచిదపి ।
న హి వహ్నిరపి స్వగుణం స్వగతం
విషయాకురుతే స్వగుణేన భువి ॥ ౨౪॥

కణభుగ్యమచీక్ష్ణపదాత్మగుణం
గుణపూగమనిత్యమనాత్మగుణమ్ ।
అనయైవ దిశా స నిరాక్రీయతాం
న హి నిత్యమనిత్యగుణేన గుణీ ॥ ౨౫॥

వియతః ప్రభవం ప్రవదన్తి యతః
శ్రుతయో బహుశః ఖమనిత్యమతః ।
ఉపమానమనిత్యగుణం వియతో
న హి నిత్యమిహోస్తి కణాదమతే ॥ ౨౬॥

మనసా పురుషః పురుషేణ మనో
నభసా ముసలం ముసలేన నభః ।
న హి యోగవియోగముపైతి కుతో-
ఽవయవిత్యనిరాకరణాదముతః ॥ ౨౭॥

ఇహ రజ్జుఘటాది హి సావయవం
సముపైతి యుజామితరేతరతః ।
ఇతి దృష్టమతోఽన్యదదృష్టమపి
స్వయమూహ్యమిదం న పరిత్యజతా ॥ ౨౮॥

న హి సావయవం విగతావయవై-
ర్విగతావయవం చ న సావయవైః ।
ఉపయాతి యుజామితి దృష్టమిదం
యత ఏవమతః స్థితముక్తమదః ॥ ౨౯॥

న హి కల్పితభాగసమాగమనం
విగతావయవస్య ఘటేత కుతః ।
వితథత్వమతిః సుదృఢా తు యతః
పరికల్పితవస్తుషు నిత్యమతః ॥ ౩౦॥

ఇహ వేదశిరఃసు తదర్థవిదః
ప్రవదంతి నమస్తజగత్ప్రకృతిమ్ ।
పరమాత్మపదం దృశిమాత్రవపు-
ర్ధ్రువమేకమతోఽన్యదనిత్యమితి ॥ ౩౧॥

అత ఏవ న కిఞ్చిదుదాహరణం
ధ్రువమస్తి పరస్య వినాశిగుణమ్ ।
యత ఏవమతః స్థితముక్తమదో
న హి నిత్యమనిత్యగుణేన గుణి ॥ ౩౨॥

ఉపలభ్యమహాఙ్కరణం భవతుం
క్షమతే దృశిరూపగుణో న యతః ।
విషయాకృతిరణ్ణితధీగుణవ-
ద్విషయత్వమహాఙ్కరణస్య తతః ॥ ౩౩॥

విషయప్రకృతిం ప్రతిపన్నవతీం
మతివృత్తిమహాఙ్కరణం చ మతేః ।
ఉభయం పరిపశ్యతి యోఽవికృతః
పరమాత్మసదుక్తిరసౌ పురుషః ॥ ౩౪॥

నను దేహభృదేష కథం భవతా-
భిహితః పరమాత్మసదుక్తిరితి ।
న విరుద్ధమవాదిషమేతమహం
శ్రుతిరప్యముమర్థమువాచ యతః ॥ ౩౫॥

అమతం న మతేరమతస్తదిదం

యదముత్ర తదేవ తు కశ్చిదితి ।
 శ్రుతిషు ప్రతిపాదితమస్య దృశేః
 పరమాత్మపదత్వమమూషు భృశమ్ ॥ 3౬ ॥

యదనభ్యుదితం వదనేన సదా
 నయనేన చ పశ్యతి యన్న సదా ।
 శ్రవణేన చ యన్న శ్చోణోతి సదా
 మనసాపి చ యన్మనుతే న సదా ॥ 3౭ ॥

వదనం నయనం చ తథా శ్రవణం
 మన ఏవ చ యేన మతం సతతమ్ ।
 అవగచ్ఛ తదేవ పదం పరమం
 త్వమితి శ్రుతిరీక్షితురుక్తవతీ ॥ 3౮ ॥

పరమాత్మపదత్వ ఇయం చ మయా
 శ్రుతిర్లపకణోక్తిరిహాభిహితా ।
 అణిమాదిగుణం సదితి ప్రకృతం
 తదసి త్వమితి శ్రుతిరభ్యవదత్ ॥ 3౯ ॥

నభసోఽవయవో వికృతిశ్చ యథా
 ఘటికాదినభో న భవేత్తు తథా ।
 పరమాత్మన ఏష న చావయవో
 వికృతిశ్చ శరీరభృదిత్యమృషా ॥ ౪౦ ॥

కరకాదినిమిత్తకమేవ యథా
 కరకామ్బరనామ భవేద్వియతః ।
 పరమాత్మదృశేరపి నామ తథా
 పురహతుకమేవ తు జీవ ఇతి ॥ ౪౧ ॥

జనితం వియదగ్రణి యేన జగ-
 త్పరమాత్మసదక్షరనామభృతా ।
 ప్రవివేశ స ఏవ జగత్స్వకృతం
 ఖమివేహ ఘటం ఘటస్పృష్టిమను ॥ ౪౨ ॥

ఉదపద్యత ఖప్రముఖం హి జగ-
 త్పరమాత్మన ఇత్యపి యాః శ్రుతయః ।
 అవధార్యత ఆభిరభేదమతిః

పరమాత్మసతత్త్వసమర్పణతః ॥ ౪౩॥

యది సృష్టివిధానపరం వచనం
ఫలశూన్యమనర్థకమేవ భవేత్ ।
జగదీత్యమజాయత ధాతురితి
శ్రవణం పురుషస్య ఫలాయ న హి ॥ ౪౪॥

అన్యతత్త్వమవాద్యసకృద్వికృతే-
ర్నిరధారి సదేవ తు సత్యమితి ।
శ్రుతిభిర్బహుధైతదతోఽవగతం
జగతో న హి జన్మ విధేయమితి ॥ ౪౫॥

న చ తత్త్వమసీత్యసకృద్వచనం
జగతో జనిమాత్రవిధౌ ఘటతే ।
పరమాత్మపదానుమతిం తు యదా
జనయేత్పురుషస్య తదా ఘటతే ॥ ౪౬॥

స్థిరజ్జమదేహాధియాం చరితం
పరిపశ్యతి యోఽవికృతః పురుషః ।
పరమాత్మసదుక్తిరసావితి య-
ద్భణితం తదతిష్ఠిపమిత్యమహమ్ ॥ ౪౭॥

ప్యథగేవ యదాక్షరతో మతివి-
న్మకరోదకవన్న ఘటామ్బరవత్ ।
న విరోత్యస్యతి తత్త్వమసీతి తదా
వచనం కథమేష త ఇత్యపి చ ॥ ౪౮॥

న తు వస్తుసతత్త్వవిబోధనకృ-
ద్వినివర్తయదప్రతిబోధమిదమ్ ।
సదుపాసనకర్మవిధానపరం
యత ఏవమతో న విరోత్యస్యతి మే ॥ ౪౯॥

మనాదిషు కారణదృష్టివిధిః
ప్రతిమాసు చ దేవధియాం కరణమ్ ।
స్వమతిం హ్యానపోహ్య యథా తు తథా
త్వమసీహ సదాత్మమతిర్వచనాత్ ॥ ౫౦॥

అథ వా త్వమితి ధ్వనివాచ్యమిదం
సదసీతి వదేద్వచనం గుణతః ।
విభయం పురుషం ప్రవదన్తి యథా
మృగరాడయమీశ్వరగుప్త ఇతి ॥ ౫౦ ॥

యది వా స్తుతయే సదసీతి వదే-
న్మఘవానసి విష్ణురసీతి యథా ।
త్వమితి శ్రుతివాచ్యసతత్త్వకతా-
మథ వా సత ఏవ వదేద్వచనమ్ ॥ ౫౧ ॥

యది తత్త్వమితి ధ్వనినాభిహితః
పరమాత్మసతత్త్వక ఏవ సదా ।
కిమితి స్వకమేష న రూపమవే-
త్ప్రతిబోధ్యత ఏవ యతో వచనైః ॥ ౫౩ ॥

అత ఏవ హి జీవసదాత్మకతాం
న హి తత్త్వమసీతి వదేద్వచనమ్ ।
యదపీదృశమన్యదతో వచనం
తదపి ప్రథయేదనయైవ దిశా ॥ ౫౪ ॥

త్వదుదాహృతవాక్యవిలక్షణతా
వచనస్య హి తత్త్వమసీతి యతః ।
అత ఏవ న దృష్టివిధానపరం
సత ఏవ సదాత్మకతాగమకమ్ ॥ ౫౫ ॥

ఇతిశబ్దిరస్కపదోక్తమతి-
ర్విహితా మనాదిషు తైర్వచనైః ।
న విధానమిహాస్తి తథా వచనే
సువిలక్షణమేతదతో వచనాత్ ॥ ౫౬ ॥

మనసో వియతః సవిత్ప్రభృతేః
ప్రవదన్తి న తాని సదాత్మకతామ్ ।
మనాది హి ముఖ్యముపాస్యతయా
ప్రవదన్తి యతోఽక్షరదృష్టియుతమ్ ॥ ౫౭ ॥

కరకో న మృదః పృథగస్తి యథా
మనాది సతోఽస్తి తథా న పృథక్ ।

ఇతి వస్తుసతత్త్వకతా తు యదా
విధిశబ్ద ఇతిశ్చ తదా తు వృథా || ౫౮||

మనాది సమానవిభక్తితయా
విధిశబ్దమితిం చ విహాయ యది ।
జనకేన సతా సహ యోగమియా-
దన్యతం తదితి స్ఫుటముక్తమభూత్ || ౫౯||

నను జీవసతోరపి తత్త్వమితి
స్ఫుటమేకవిభక్త్యభిధానమిదమ్ ।
కథమస్య శరీరభృతోఽన్యతతా
న భవేదవిభక్తవిభక్తియుజః || ౬౦||

ప్రకృతేరభిధానపదేన యదా
వికృతేరభిధానముపైతి యుజామ్ ।
అన్యతత్వమితిస్తు తదా వికృతౌ
మృదయం ఘట ఇత్యభిధాసు యథా || ౬౧||

వికృతిత్వమవాది మనఃప్రభృతే-
ర్పహుశః శ్రుతిషు ప్రకృతేస్తు సతః ।
అత ఏవ సమానవిభక్తితయా
మనాది సువేద్యమసత్యమితి || ౬౨||

జనితత్వమవాది న హి శ్రుతిభి-
ర్జనకేన సతాస్య శరీరభృతః ।
మనాదివికారవిలక్షణతాం
ప్రతియన్తి శరీరభృతస్తు తతః || ౬౩||

యదజీజనదమ్పరపూర్వమిదం
జగదక్షరమీక్షణవిగ్రహకమ్ ।
ప్రవివేశ తదేవ జగత్స్వకృతం
స చ జీవసమాఖ్య ఇతి శ్రుతయః || ౬౪||

పరమాత్మవికారవిభక్తమతి-
ర్న భవత్యత ఏవ శరీరభృతః ।
యత ఏవ వికారవిభిన్నమతి-
ర్న భవత్యత ఏవ మృషాత్వమతిః || ౬౫||

అవిభక్తవిభక్త్యభిధానకృతా
 పరమాత్మపదేన శరీరభృతః ।
 న భవేదిహ తత్త్వమసిప్రభృతౌ
 లవణం జలమిత్యభిధాను యథా ॥ ౬౬ ॥

పరమాత్మవికారనిరాకరణం
 కృతమస్య శరీరభృతస్తు యతః ।
 పరమేశ్వరరూపవిలక్షణతా
 న మనాగపి దేహభృతోఽస్తి తతః ॥ ౬౭ ॥

నను జీవసతోరణమాత్రమపి
 స్వగతం న విశేషణమస్తి యదా ।
 వద తత్త్వమసీతి తదా వచనం
 కిము వక్తి తథైష త ఇత్యపి చ ॥ ౬౮ ॥

స్వగతం యది భేదకమిష్టమభూ-
 దణుమాత్రమపీశ్వరదేహభృతోః ।
 అపనేతుమశక్యమదో వచనై-
 రమునాస్య పృథక్త్వనిషేధపరైః ॥ ౬౯ ॥

ఇహ యస్య చ యో గుణ ఆత్మగతః
 స్వత ఏవ న జాతు భవేత్పరతః ।
 వచనేన న తస్య నిరాకరణం
 క్రియతే స గుణః సహజస్తు యతః ॥ ౭౦ ॥

వచనం త్వవబోధకమేవ యత-
 స్తత ఏవ న వస్తువిపర్యయకృత్ ।
 న హి వస్తుపి శబ్దవశాత్ప్రకృతిం
 ప్రజహాత్యనవస్థితిదోషభయాత్ ॥ ౭౧ ॥

యత ఏవమతో విషయస్య గుణం
 విషయేణ సహాత్మని మూఢధియా ।
 అధిరోపితమప్స్వివ భూమిగుణం
 ప్రతిషేధతి తత్త్వమసీతి వచః ॥ ౭౨ ॥

అత ఏవ న దృష్టివిధానపరం

గుణవాదపరం చ న తద్వచనమ్ ।
 స్తుతివాద్యపి నైతదుపాస్యతయా
 విధిరత్ర న దేహభృతోఽస్తి యతః ॥ ౭౩॥

సత ఏవ హి నామ జగత్ప్రకృతే-
 రుపధానవశాదిహ జీవ ఇతి ।
 అత ఏవ న జీవసత్త్వకతాం
 ప్రకృతస్య సతః ప్రతిపాదయతి ॥ ౭౪॥

యది జీవసత్త్వకతాం గమయే-
 దణిమాదిగుణస్య జగత్ప్రకృతేః ।
 అణిమాదిగుణోక్తిరతోఽస్య మృషా
 యది వాస్య శరీరభృదాత్మకతా ॥ ౭౫॥

న చ సంస్పృతిహేతునిరాకరణం
 కృతమస్య శరీరభృతోఽభిమతమ్ ।
 పరమేశ్వరమాత్మతయా బ్రువతా
 వచనేన చ తత్త్వమసీత్యమునా ॥ ౭౬॥

త్వమసీతి పదద్వయమేతి యుజాం
 తదితి ధ్వనినా సహ తత్త్వమితి ।
 క్రియయా సహ నామపదం సమియా-
 న్నిరపేక్షముపైత్యనయా హి యుజామ్ ॥ ౭౭॥

న హి నామసహస్రమపి క్రియయా
 రహితం కిమపి ప్రతిపాదయతి ।
 ప్రతిపాదకమేషు లిజ్ఞాది భవే-
 ద్విహితాదిమతేర్జనకం హి యతః ॥ ౭౮॥

భగవానపి మధ్యమమేవ యతో
 వినియచ్ఛతి యుష్మది నిత్యమతః ।
 ప్రథమం త్వమసీతి పదే సమిత-
 శ్చరమం త్వసినా సమియాత్తదితి ॥ ౭౯॥

పురుషోఽభిహితస్త్వమసీతి యదా
 కిమసాని వదేతి తదాభిముఖః ।
 శ్రవణాయ భవేదణిమాదిగుణం

సదితి ప్రకృతం తదసీతి వదేత్ || ౮౦||

త్వమితి ధ్వనినాభిహితస్య యత-
స్తదితి శ్రుతివాచ్యసదాత్మకతామ్ |
అవదద్వచనం తత ఏవ సతో
న హి జీవసతత్త్వకతాం వదతి || ౮౧||

విషయాభిముఖాని శరీరభృతః
స్వరసేన సదా కరణాని యతః |
స్వకమేష న రూపమవైతి తతః
ప్రతిబోధ్యత ఏవ తతో వచనైః || ౮౨||

వచనం చ పరాఞ్చిపురఃసరకం
బహు వైదికమత్ర తథా స్మరణమ్ |
విషయేషు చ నావమివామ్భుసి య-
న్మనసేన్ద్రియరశ్మివినిగ్రహవత్ || ౮౩||

ఇయతా హి న దేహభృతోఽస్తి భిదా
పరమాత్మదృశేరితి వాచ్యమిదమ్ |
స్థితికాల ఇహోపి చ సృష్టిముఖే
సదనన్యతయా శ్రుత ఏష యతః || ౮౪||

ద్వయమప్యవిరోధి శరీరభృతో
వచనీయమిదం రఘునన్దనవత్ |
ఉపదేశమపేక్ష్య సదాత్మమతిః
పరమాత్మసతత్త్వకతా చ సదా || ౮౫||

సదుపాసనమస్య విధేయతయా
వచనస్య మమ ప్రతిభాతి యతః |
అత ఏవ న జీవసదాత్మకతాం
ప్రతిబోధయతీత్యవదత్తదనత్ || ౮౬||

సదుపాస్య(?) ఇతి శ్రుతిరత్ర న తే
తదసి త్వమితి శ్రుతిరేవమియమ్ |
యత ఏవమతో న విధిత్సతతా
సదుపాసనకర్మణ ఇత్యమృషా || ౮౭||

యది తస్య కుతశ్చిదిహానయనం
క్రియతే తదనర్థకమేవ భవేత్ |
పురుషేణ కృతస్య యతః శ్రుతితా
న భవేదితి వేదవిదాం స్మరణమ్ || ౮౮ ||

కిమరే పురుషం ప్రతిబోధయితుం
స్వకమర్థమశక్తమిదం వచనమ్ |
యదతోఽన్యత ఆనయనం క్రియతే
భవతా శ్రవణేన వినాపి విధేః || ౮౯ ||

శ్రుతహానిరిహాశ్రుతక్లష్టపిరపి
శ్రుతివిత్సమయో న భవేత్తు యతః |
శ్రుతిభక్తిమతా శ్రుతివక్త్రగతం
గ్రహణీయమతో న తు బుద్ధివశాత్ || ౯౦ ||

పురుషస్య శరీరగతాత్మమతిం
మృతిసమ్భవహేతుమనర్థకరీమ్ |
అపనీయ సదాత్మమతిం దధతీ
మహతే పురుషస్య హితాయ భవేత్ || ౯౧ ||

వినివర్తత ఏవ శరీరగతా
విపరీతమతిః పురుషస్య తదా |
వచనేన తు తత్త్వమసీతి యదా
ప్రతిబోధ్యత ఏష త ఇత్యపి చ || ౯౨ ||

యది నాపనయేచ్ఛుతిరాత్మమతిం
పురుషస్య శరీరగతామనృతామ్ |
తదహమ్మృతిహేతుకకర్మగతిం
సుఖదుఃఖఫలామవశోఽనుభవేత్ || ౯౩ ||

యది తత్త్వమసీతి వదేద్వచనం
సదుపాసనకర్మ న తత్త్వమితి |
పురుషస్య ఫలం సదుపాసనతో
విమృశామి భవిష్యతి కీదృగితి || ౯౪ ||

పురుషస్య తు మర్త్యగుణస్య భవే-
త్సదుపాసనయా న సదాత్మకతా |

న కథఞ్చోదపి ప్రజహోతి యతః
 ప్రకృతిం సహజామిహ కశ్చిదపి || ౯౫ ||
 యది దేహభృదేష సదాత్మకతాం
 ప్రగమిష్యతి వై సదుపాసనయా |
 న చ హాస్యతి రూపమసౌ హి నిజం
 యత ఐక్యమతిర్న భరత్యుభయోః || ౯౬ ||
 రసవిద్ధమయః ప్రకృతిం సహజాం
 ప్రవిహోయ యథా కనకత్వమియాత్ |
 పురుషోఽపి తథా సదుపాసనయా
 ప్రతిపత్స్యత ఏవ సదాత్మకతామ్ || ౯౭ ||
 ఆయసోఽవయవానభిభూయ రసః
 స్థితవాననలానుగృహీతిమను |
 కనకత్వమతిం జనయత్యయసి
 ప్రతిపన్నమయో న తు కాఞ్చనతామ్ || ౯౮ ||
 ఉదకావయవానభిభూయ పయో
 రజతావయవాంశ్చ యథా కనకమ్ |
 విపరీతమతిం జనయత్యుదకే
 రజతే చ తథాయసి హేమమతిమ్ || ౯౯ ||
 రసవీర్యవిపాకవినాశమను
 ప్రవినశ్యతి కాఞ్చనతాప్యయసః |
 కృతకం హి న నిత్యమితి ప్రగతం
 సమవేతమవశ్యమపైతి యతః || ౧౦౦ ||
 ఆమృతత్వమసత్పురుషస్య యది
 క్రియతే సదుపాసనయా యజివత్ |
 యజికార్యవదన్తవదేవ భవే-
 త్కృతకస్య యతో విదితాద్భవతా || ౧౦౧ ||
 పురుషస్య సతశ్చ విధర్మకయోః
 సదుపాసనయా న భవేత్సమితిః |
 యది సజ్జతిరిష్యత ఏవ తయో-
 రవియుక్తతయా న చిరం వసతః || ౧౦౨ ||

ఫలమీద్యుగిదం సదుపాసనతః
పురుషస్య భవిష్యతి నాన్యదతః ।
న చ తన్నిరవద్యతయాభిమతం
విదుషాం బహుదోషసమీక్షణతః ॥ ౧౦౩॥

సదుపాసనకర్మవిధానపరం
న భవేదత ఏవ హి తద్వచనమ్ ।
అహమస్మి శరీరమిదం చ మమే-
త్యవివేకమతిం వినివర్తయతి ॥ ౧౦౪॥

సకలోపనిషత్సు శరీరభృతః
పరమాత్మపదైకవిభక్తితయా ।
ఉపదేశవచాన్యనయైవ దిశా
గమయేన్మతిమానభియుక్తతయా ॥ ౧౦౫॥

ద్రవిడోఽపి చ తత్త్వమసీతి వచో
వినివర్తకమేవ నిరూపితవాన్ ।
శబరేణ వివర్ధితరాజశిశో-
ర్నిజజన్మవిదుక్తినిదర్శనతః ॥ ౧౦౬॥

యత ఏవమతః స్వశరీరగతా-
మహమిత్యవివేకమతిం సుదృఢామ్ ।
ప్రవిహాయ యదక్షరమద్వయకం
త్వమవేహి తదక్షరమాత్మతయా ॥ ౧౦౭॥

న మనో న మతిః కరణాని చ నో
న రణో న తమో న చ సత్త్వమపి ।
న మహీ న జలం న చ వహ్నిరపి
శ్వసనో న నభశ్చ పదం పరమమ్ ॥ ౧౦౮॥

అమనస్కమధీకమనిన్ద్రియకం
విరజస్కమసత్త్వతమస్కమపి ॥

అమహిజలవహ్నినిలామ్బరకం
పరమక్షరమాత్మతయాశ్రయ భోః ॥ ౧౦౯॥

కరణాని హి యద్విషషయాభిముఖం
ప్రగమయ్య మతిర్విషయేషు చరేత్ |
తదు జాగరితం ప్రవదన్తి బుధా
న తదస్తి మమేత్యవగచ్ఛ దృశేః || ౧౧౦||

కరణాని యదోపరతాని తదా
విషయానుభవాహితవాసనయా |
విషయేణ వినా విషయప్రతిమం
స్ఫురణం స్వపనం ప్రవదన్తి బుధాః || ౧౧౧||

కరణస్య ధియః స్ఫురణేన వినా
విషయాకృతికేన తు యా స్థితతా |
ప్రవదన్తి సుషుప్తిమముం హి బుధా
వనివృత్తత్వపః శ్రుతితత్త్వవిదః || ౧౧౨||

ఇతి జాగరితం స్వపనం చ ధియః
క్రమతోఽక్రమతశ్చ సుషుప్తిరపి |
న కదాచిదపి త్రయమస్తి మమే-
త్యవగచ్ఛ సదాస్మి తురీయమితి || ౧౧౩||

యదు జాగరితప్రభృతి త్రితయం
పరికల్పితమాత్మని మూఢధియా |
అభిధానమిదం తదపేక్ష్య భవే-
త్పరమాత్మపదస్య తురీయమితి || ౧౧౪||

యదపేక్ష్య భవేదభిధానమిదం
పరమాత్మపదస్య తురీయమితి |
తదసత్యమసత్యగుణశ్చ తతః
పరినిర్మితవారణచేష్టితవత్ || ౧౧౫||

గగనప్రముఖం పృథివీచరమం
విషయేన్ద్రియబుద్ధిమనఃసహితమ్ |
జనిమజ్జగదేతదభూతమితి
శ్రుతయః ప్రవదన్తుస్వపమానశతైః || ౧౧౬||

కఫపిత్తసమీరణధాతుధృతం
కుశరీరమిదం సతతం హి యథా |

ప్రభవప్రభృతి ప్రలయాంతమిదం
జగదగ్నిరపీన్ద్రధృతం హి తథా ॥ ౧౧౭ ॥

జగతః స్థితికారణమిత్థమిదం
ప్రథితం రవివహ్నిశశిత్రితయమ్ ।
స్మృతివేదజనేషు భృశం ప్రథితం
శ్రుతిరీరితవత్యన్యతం తదితి ॥ ౧౧౮ ॥

యదు రోహితశుక్లసుకృష్ణమిదం
జ్వలనాదిషు రూపమవైతి జనః ।
తదు త్రైజసమాప్యమథాన్నమితి
బ్రువతీ త్రయమేవ తు సత్యమితి ॥ ౧౧౯ ॥

రుచకప్రముఖం కనకాదిమయం
రుచకాద్యభిధాననిమిత్తమపి ।
అసదిత్యవగమ్యత ఏవ యతో
వ్యభిచారవతీ రుచకాదిమతిః ॥ ౧౨౦ ॥

న కదాచిదపి వ్యభిచారవతీ
కనకాదిమతిః పురుషస్య యతః ।
తత ఏవ హి సత్యతయాభిమతం
కనకాదివిపర్యయ ఏషు న హి ॥ ౧౨౧ ॥

రుచకాదిసమం జ్వలనాది భవే-
దన్యతత్వగుణేన తు సత్యతయా ।
ఆరుణప్రముఖం జ్వలనప్రభృతి-
ప్రకృతిత్రితయం కనకాదిసమమ్ ॥ ౧౨౨ ॥

అనయోపమయాన్యతతామవద-
చ్ఛృతిరగ్నిదివాకరచన్ద్రమసామ్ ।
అమృషాత్వమపి శ్రుతిరుక్తవతీ
త్రితయస్య తు రక్తపురఃసరిణః ॥ ౧౨౩ ॥

అన్యతత్వమిదం జ్వలనప్రభృతే-
ర్యదవాది భవేత్తదుదాహరణమ్ ।
వితథా వికృతిః సతతం సకలా
న తథా ప్రకృతిః శ్రుతినిశ్చయతః ॥ ౧౨౪ ॥

ప్రదిదర్శయిషుర్వసనస్య యథా
 వితథత్వమపాస్యతి తన్తుగుణమ్ ।
 అపకృష్య తు తన్తుసమం త్రితయం
 జ్వలనప్రముఖస్య తథోక్తవతీ ॥ ౧౨౫॥

అవనిప్రముఖం వియదన్నమిదం
 వికృతిస్తు పరస్య భవత్యపరమ్ ।
 అన్యతం త్వపరం వికృతిస్తు యతో-
 ౨వితథం తు పరం ప్రకృతిస్తు యతః ॥ ౧౨౬॥

అత ఏతదనేధి సదుక్తి పరం
 న మృషేతి మృషా తు తతో ౨న్యదితి ।
 ఇతి సిద్ధమతో యదవాది మయా
 జనిమజ్జగదేతదభూతమితి ॥ ౧౨౭॥

మనసో ౨ప్యన్యతత్వమనేధ్యముతః
 ప్రతిపాదితహేతుత ఏవ భవేత్ ।
 చరితం చ తదీయమసత్యమతః
 పరినిర్మితవారణచేష్టితవత్ ॥ ౧౨౮॥

నను నాభ్యవదచ్చుతిరుదభవనం
 మనసస్తు సతో న చ ఖప్రముఖాత్ ।
 కథమస్య భవేదన్యతత్వగతి-
 ర్మనసో భగవన్వద నిశ్చయతః ॥ ౧౨౯॥

నను సప్తమ ఆత్మన ఉద్భవనం
 మనసో ౨భిదధావసునాపి సహా ।
 కథమస్య భవేదమృషాత్వగతి-
 ర్మనసో వికృతిత్వగుణస్య వద ॥ ౧౩౦॥

అసునా కరణైర్గగనప్రముఖైః
 సహ ముణ్ణక ఉద్భవనం మనసః ।
 పురుషాత్పరమాత్మన ఉక్తమతో
 వితథం మన ఇత్యవధారయ భోః ॥ ౧౩౧॥

మనసో ౨న్నమయత్వమవాది యత-

స్తత ఏవ హి భూతమయత్వగతిః ।
 కుశరీరవదేవ తతోఽపి భృశం
 వితథం మన ఇత్యవధారయ భోః ॥ ౧౩౨॥

కురు పక్షమిమం గగనప్రముఖం
 జనిమత్సకలం న హి సత్యమితి ।
 ప్రథమం చరమం చ న చాస్తి యతో
 రుచకాదివదిత్స్వపమాం చ వద ॥ ౧౩౩॥

కనకే రుచకాది న పూర్వమభూ-
 చ్చరమం చ న విద్యత ఇత్యన్వతమ్ ।
 అధునాపి తథైవ సమస్తమిదం
 జనిమాద్వియదాది భవేదన్వతమ్ ॥ ౧౩౪॥

కనకాదిషు యద్యుషజాతమభూ-
 ద్రుచకప్రముఖం పృథగేవ తతః ।
 అధికం పరిమాణమమీషు కుతో
 న భవేదితి వాచ్యమవశ్యమిదమ్ ॥ ౧౩౫॥

కనకప్రభృతేర్వ్యతిరిక్తమతో
 రుచకాది న విద్యత ఏవ కుతః ।
 పృథగగ్రహణాత్కనకప్రభృతే-
 రితి కారణమేవ సదన్యదసత్ ॥ ౧౩౬॥

నను నామ పృథగ్వికృతేః ప్రకృతే-
 రథ రూపమథాపి చ కార్యమతః ।
 కథమవ్యతిరిక్తతయావగమః
 ప్రకృతేర్వికృతేరితి వాచ్యమిదమ్ ॥ ౧౩౭॥

ఇహ వీరణతస్తునువర్ణమృదః
 కటశాటకహారఘటాకృతయః ।
 ఉపలబ్ధజనైరుపలబ్ధిమితా
 న భిదాస్తి తతః ప్రకృతేర్వికృతేః ॥ ౧౩౮॥

వికృతిర్యది నాస్తి పృథక్ప్రకృతే-
 ర్న ఘటేత భిదాప్యభిధాప్రభృతేః ।
 ఇతి ధీర్విఫలా తవ యేన జనై-

ర్వివిదే నయనేన మృదాద్యభిదా ॥ ౧౩౯॥

నను రూపమథో అపి కార్యమథో
అభిధాపి నటస్య పృథగ్విదితా ।
న పృథక్త్వముపైతి నటః కిమితి
ప్రతివాచ్యమవశ్యమిదం కుశలైః ॥ ౧౪౦॥

అసతో న కథఞ్చన జన్మ భవే-
త్తదసత్త్వత ఏవ ఖపుష్పమివ ।
న సతోఽస్తి భవః పురతోఽపి భవా-
ద్యత ఆత్మవదేవ సదిష్టమితి ॥ ౧౪౧॥

కపిలాసురిపఞ్చశిఖాదిమతం
పరిగృహ్య వదేద్యది కశ్చిదిదమ్ ।
న కదాచన జన్మ వదామి సతః
ప్రవదామి తు యచ్ఛృణు తత్త్వమపి ॥ ౧౪౨॥

ప్రకృతావవిశిష్టతయా యదభూ-
దధునా తు తదేవ విశేషయుతమ్ ।
నిరవద్యమిదం ప్రతిభాతి మమ
ప్రవదాత్ర విరోధమవైషి యది ॥ ౧౪౩॥

సదయుజ్యత యేన గుణేన పురా
ప్రకృతౌ స ఇహోస్తి న చేతి వద ।
యది విద్యత ఏవ పురా ప్రకృతా-
వధునాపి విశేషయుతత్వమసత్ ॥ ౧౪౪॥

యది నాస్తి పురా స గుణః ప్రకృతా-
వసదుద్భవనం భవతోఽభిమతమ్ ।
జననేన చ సత్త్వముపాత్తవతో
జనిమత్త్వత ఏవ వినష్టిరపి ॥ ౧౪౫॥

భవతోఽభిమతం పరిహర్తుమిదం
న కథఞ్చన శక్యత ఇత్యముతః ।
కణభక్షమతేన సమత్వమిదం
భవతోఽభిమతం శనకైరగమత్ ॥ ౧౪౬॥

అసతో భవనం నశనం చ సతః
కణభోజిమతం విదితం కవిభిః ।
ఉపపత్తివిరుద్ధతయా సుభృశం
తదభాణి మయాపి విరుద్ధతయా ॥ ౧౪౭ ॥

ప్రతిషిద్ధమిదం కణభోజిమతం
హరిణాపి సమస్తగుర్గురుణా ।
వచనేన తు నాసత ఇత్యమునా
బ్రువతా చ పృథాతనయాయ హితమ్ ॥ ౧౪౮ ॥

అసతశ్చ సతశ్చ న జన్మ భవే-
దితి పూర్వమవాద్యుపపత్తియుతమ్ ।
సదసచ్ఛ న జాయత ఏవ కుతో
న హి వస్తు తథావిధమాస్తి యతః ॥ ౧౪౯ ॥

సదసత్త్వమతీత్య మనఃప్రభృతే-
ర్న కథశ్చాన వృత్తిరిహాస్తి యతః ।
తత ఏవ మనఃప్రముఖస్య భవో
న భవేదితి సర్వసువేదమితి ॥ ౧౫౦ ॥

యది నామ కథశ్చైదముష్య భవః
సదసత్త్వమపేక్ష్య భవిష్యతి వః ।
అమృషాత్వమముష్య తథాపి న తు
శ్రుతిరస్య మృషాత్వమువాచ యతః ॥ ౧౫౧ ॥

మనసోఽన్యతతైవమవాది యత-
స్తత ఏవ హి తస్య మృషా చరితమ్ ।
యత ఏవ మృషా మనసశ్చరితం
తత ఏవ పురోదితసిద్ధిరభూత్ ॥ ౧౫౨ ॥

యదపేక్ష్య తు నామ భవేత్ప్రీతయం
పరమాత్మపదస్య తురీయమితి ।
తదసత్యమసత్యగుణస్తు యతః
పరినిర్మితసర్పవిసర్పణవత్ ॥ ౧౫౩ ॥

నిఖిలస్య మనఃప్రముఖస్య యతో
వితథత్వమవాది పురా తు మయా ।

శ్రుతియుక్తిబలేన తతోఽద్వయకం
పరమక్షరమేవ సదన్యదసత్ ॥ ౧౫౪ ॥

యదపూర్వమబాహ్యమనన్తరకం
న చ కిఞ్చన తస్య భవత్యపరమ్ ।
ఇతి వేదవచోఽనుశశాస యతో
వితథం పరతోఽన్యదతః ప్రగతమ్ ॥ ౧౫౫ ॥

ప్రతిషిధ్య యతో బహిరన్తరపి
స్వవిలక్షణమాత్మన ఉక్తవతీ ।
అవబోధఘనత్వమతోఽన్యదస-
ల్లవణైకరసత్వనిదర్శనతః ॥ ౧౫౬ ॥

లవణైకరసత్వసమం భణితం
స్వవిలక్షణవస్తునిషేధనతః ।
అవబోధఘనం పరమాత్మపదం
త్వమవేహి తదస్మి సదాహమితి ॥ ౧౫౭ ॥

అణు నో న చ తద్విపరీతగుణం
న చ హ్రాస్వమతో న చ దీర్ఘమపి ।
ప్రతిషిధ్ధసమస్తవిశేషణకం
పరమక్షరమాత్మతయాశ్రయ భోః ॥ ౧౫౮ ॥

అనుబుద్ధిశరీరగుణాన్షడిమా-
నవివేకిజనైర్దృశిధర్మతయా ।
ప్రతిపన్నతమాన్ప్రవిహాయ శనై-
ర్దృశిమాత్రమవేహి సదాహమితి ॥ ౧౫౯ ॥

అహినిర్ల్యయనీమహిరాత్మతయా
జగృహే పరిమోక్షణతస్తు పురా ।
పరిముచ్య తు తామురగః స్వబిలే
న పునః సమవేక్షత ఆత్మతయా ॥ ౧౬౦ ॥

అవివేకత ఆత్మతయా విదితం
కుశరీరమిదం భవతాప్యహివత్ ।
అహివత్స్యజ దేహమిమం త్వమపి

ప్రతిపద్య చిదాత్మకమాత్మతయా || ౧౬౧||

రజనీదివసా న రవేర్భవతః
ప్రభయా సతతం యుత ఏష యతః |
అవివేకవివేకగుణావపి తౌ
భవతో న రవేరివ నిత్యదృశేః || ౧౬౨||

పరిశుద్ధవిబుద్ధవిముక్తదృశే-
రవివేకవివేకవివరనతః |
మమ బంధవిమోక్షగుణౌ భవతో
న కదాచిదపీత్యవగచ్ఛ భృశమ్ || ౧౬౩||

న మమ గ్రహణోజ్ఞనమస్తి మయా
న పరేణ దృశేరితి నిశ్చిను భోః |
న హి కన్యచిదాత్మని కర్మ భవే-
న్న చ కశ్చిదిహోస్తి మదన్య ఇతి || ౧౬౪||

అహమస్మి చరస్థిరదేహధియాం
చరితస్య సదేక్షక ఏక ఇతి |
న భవేదత ఏవ మదన్య ఇతి
త్వమవేహి సుమేధ ఇదం సుదృఢమ్ || ౧౬౫||

గగనే విమలే జలదాదిమలే
సతి వాసతి వా న భిదాస్తి యథా |
త్వయి సర్వగతే పరిశుద్ధదృశౌ
న భిదాస్తి తథా ద్వయభేదకృతా || ౧౬౬||

అన్యతం ద్వయమిత్యవదామ పురా
వ్యవహారమపేక్ష్య తు గీతమిదమ్ |
అన్యతేన న సత్యముపైతి యుజాం
న మరీచిజలేన నదీ ప్రాదిసీ || ౧౬౭||

బహునాభిహితేన కిము క్రియతే
శృణు సజ్గ్రహమత్ర వదామి తతః |
త్వయి జాగరితప్రభృతి త్రితయం
పరికల్పితమిత్యసదేవ సదా || ౧౬౮||

పరికల్పితమిత్యసదిత్యుదితం
 మన ఇత్యభిశబ్దితమాగమతః ।
 ఉపపత్తిభిరేవ చ సిద్ధమతో
 భవతోఽన్యదశేషమభూతమితి ॥ ౧౬౯ ॥

యదబాహ్యమనంతరమేకరసం
 యదకార్యమకారణమద్వయకమ్ ।
 యదశేషవిశేషవిహీనతరం
 దృశిరూపమనంతమృతం తదసి ॥ ౧౭౦ ॥

ఇయదేవ మయోపనిషత్సు పదం
 పరమం విదితం న తతోఽస్యధికమ్ ।
 ఇతి పిప్పలభక్ష ఇవాభ్యవద-
 ధ్యవశిష్టమతిం వినివారయితుమ్ ॥ ౧౭౧ ॥

ఇతరోఽపి గురుం ప్రణిపత్య జగౌ
 భగవన్నితి తారితవానసి మామ్ ।
 అవబోధతరేణ సముద్రమిమం
 మృతిజన్మజలం సుఖదుఃఖరుషమ్ ॥ ౧౭౨ ॥

అధునాస్మి సునిర్వృత ఆత్మరతిః
 కృతకృత్య ఉపేక్షక ఏకమనాః ।
 ప్రహసాన్విషయాన్మృగతోయసమా-
 న్విచరామి మహీం భవతా సహితః ॥ ౧౭౩ ॥

తవ దాస్యమహం భృశమామరణా-
 త్ప్రృతిపద్య శరీరధృతిం భగవన్ ।
 కరవాణి మయా శకనీయమిదం
 తవ కర్తుమతోఽన్యదశక్యమితి ॥ ౧౭౪ ॥

గురుశిష్యకథాశ్రవణేన మయా
 శ్రుతివచ్చుతిసారసముద్ధరణమ్ ।
 కృతమిత్థమవైతి య ఏతదసౌ
 న పతత్యుదధౌ మృతిజన్మజలే ॥ ౧౭౫ ॥

భగవద్భిరిదం గురుభక్తియుతైః

పఠితవ్యమపార్యమతోఽన్యజనైః ।
గురుభక్తిమతః ప్రతిభాతి యతో
గురుణోక్తమతోఽన్యభజన్న పఠేత్ ॥ ౧౭౬ ॥

నిగమోఽపి చ యస్య ఇతిప్రభృతి-
ర్గురుభక్తిమతః కథితం గురుణా ।
ప్రతిభాతి మహాత్మన ఇత్యవద-
త్పఠితవ్యమతో గురుభక్తియుతైః ॥ ౧౭౭ ॥

యేషాం ధీసూర్యదీప్త్యా ప్రతిహతమగమన్నాశమేకాంతతో మే
ధ్వాన్తం సాన్తస్య హేతుర్జననమరణసన్తానదోలాధిరూఢేః ।
యేషాం పాదౌ ప్రపన్నాః శ్రుతిశమవినయైర్భూషితాః శిష్యసఙ్ఘాః
సద్యో ముక్తాః స్థితాస్తాన్యతివరమహితాన్యావదాయుర్నమామి ॥ ౧౭౮ ॥

భూః పాదౌ యస్య ఖం చోదరమసురనిలశ్చన్ద్రసూర్యౌ చ నేత్రే
కర్ణావాశాః శిరో ద్యౌర్ముఖమపి దహనో యస్య వాస్తేయమభిః ।
ఆన్తఃస్థం యస్య విశ్వం సురనరఖగగోభోగిగన్ధర్వదైత్యైః-
శ్చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రిభువనవపుషం విష్ణుమీశం నమామి ॥ ౧౭౯ ॥
ఇతి శ్రీ తోటకాచార్యవిరచితం శ్రుతిసారసముద్ధరణం సమాప్తమ్ ॥

The text is composed in a meter called toTaka.

Encoded and proofread by Sunder Hattangadi

Shrutisarasamuddharanam

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

